

Wpływ turystyki na środowisko Doliny Wodącej (Wyżyna Krakowsko-Wieluńska)

Katarzyna Kasprowska-Nowak

Abstrakt. W artykule przedstawiono najważniejsze zagrożenia dla środowiska przyrodniczego Doliny Wodącej (środkowa część Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej), które są powodowane przez różne formy turystyki. Bazowano na wynikach badania ankietowego, które przeprowadzono w 2014 roku w okresie o największym natężeniu ruchu turystycznego. Zdaniem większości respondentów wpływ turystyki na obszar badań jest raczej niekorzystny (zaśmiecanie, dewastacja jaskiń, hałas, niszczenie flory naskalnej itd.). Tylko nieliczni ankietowani widzieli pozytywne oddziaływanie turystyki. Stwierdzono, że Dolina Wodącej znajduje się pod dużym wpływem czynników antropogenicznych, które powinny być ograniczone na zaproponowane w pracy sposoby.

Słowa kluczowe: wpływ turystyki, antropopresja, badania ankietowe

Abstract. Tourism impact on the natural environment in the Wodąca Valley (Cracow-Wieluń Upland). The article presents main threats to the natural environment of the Wodąca Valley (southern Poland), which are caused by various forms of tourism. Study is based on the results of the survey conducted in 2014 in the period the busiest tourism. According to the most respondents the impact of tourism on the study area is rather negative (littering, destruction of caves, noise, destruction of rock vegetation etc.). Only a few respondents indicated positive effect of tourism. It was found that the Wodąca Valley is highly influenced by anthropogenic factors, which should be limited by using different methods proposed in the work.

Keywords: tourism impact, anthropopressure, survey research

Wstęp

Dolina Wodącej (zwana także Dolina Wodąca) należy do jednych z najpiękniejszych i przyrodniczo cennych obszarów położonych w środkowej części Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej (Tyc i in. 1998, Wika i in. 2000). Jej wyjątkowość wynika przede wszystkim z obecności walorów przyrodniczych, historycznych, kulturowych i krajobrazowych, które przyczyniły się do utworzenia w granicach jej obszaru form ochrony przyrody (Park Krajobrazowy „Orlich Gniazd”, rezerwat przyrody „Smoleń”).

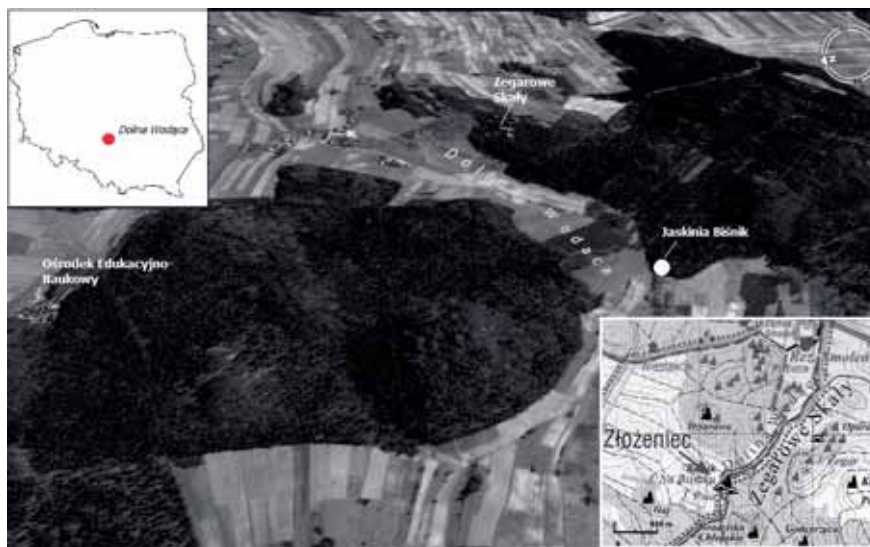
Występowanie obiektów historycznych (zamek Smoleń, i relikty średniowiecznych osad obronnych w obrębie Skał Grodziska Pańskiego i Skał Grodziska Chłopskiego), urozma-

icznej rzeźby terenu (różnorodne formy skałkowe zbudowane z wapienia górnopaleozoicznego typu skalistego, szerokie i bezwodne formy doliny, a także liczne jaskinie i schroniska skalne uchodzące za znane w kraju stanowiska archeologiczne), mozaiki różnych siedlisk przyrodniczych (leśnych, łąkowych, naskalnych, pól uprawnych) sprawiły, że Dolina Wodącej stała się interesującym miejscem do zwiedzania i uprawiania różnych form turystyki (m.in. pieszej, rowerowej, wspinaczkowej i jaskiniowej). Ponadto została poddana działaniom w zakresie zagospodarowania turystycznego i promowania jej obszaru przez lokalne instytucje i samorządy. Przez Dolinę Wodącej przebiegają różne szlaki turystyczne, w tym Szlak Orlich Gniazd, Szlak Warowni Jurajskich oraz lokalny Szlak Jaskiniowców. Przez jej obszar biegnie również szlak rowerowy i ścieżka dydaktyczna, a także inne wydeptane przez turystów trasy uczęszczane głównie podczas świątecznego i sobotnio-niedzielnego wypoczynku.

Celem niniejszego opracowania było poznanie współczesnych zagrożeń dla środowiska przyrodniczego Doliny Wodącej powodowanych przez turystykę ze szczególnym uwzględnieniem opinii zwiedzających.

Material i metody

Dolina Wodącej położona jest we wschodniej części ciągu wapiennych wzgórz Pasma Smoleńsko-Niegowonickiego (środkowa część Jury Polskiej) między wsią Smoleń a wsią Domaniewice (ryc. 1).

Ryc. 1. Położenie Doliny Wodącej (Google Earth)

Fig. 1. Location of the Wodąca Valley

Materiał badawczy stanowiły wyniki 180 anonimowych ankiet, które przeprowadzono wśród turystów powyżej 15 roku życia (106 kobiet oraz 74 mężczyzn) na zasadzie wyboru losowego w okresie od maja do sierpnia 2014 roku. Kwestionariusz ankiety składał się z 10 pytań, zarówno otwartych, jak i zamkniętych. Badaniami objęto osoby młode i w średnim wieku, wśród których dominowało wykształcenie średnie i wyższe. Pochodziły one głównie z dużych miast Śląska i okolicznych wsi. Obok pytań na temat postrzegania wpływu turystyki na środowisko Doliny Wodącej znalazły się m.in. kwestie dotyczące motywów jej zwiedzania, ogólnej wiedzy na temat jej atrakcji turystycznych ze szczególnym uwzględnieniem obiektów jaskiniowych, a także zagadnienia poświęcone ogólnej ocenie obecnego zagospodarowania turystycznego z uwzględnieniem propozycji jego zmian. Wykorzystano również metodę obserwacyjną dotyczącą ruchu turystycznego w obszarze badań (prowadzona w latach 2004-2010 równoległe do podjętych przez autorkę kompleksowych badań środowiska Jaskini Biśnik). Szczegółowe informacje na temat niszczenia jaskiń w Dolinie Wodącej uzyskano od archeologów z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (wywiady, dokumentacja fotograficzna).

Wynik i dyskusja

Zdaniem ankietowanych wpływ turystyki na środowisko Doliny Wodącej jest ogólnie niekorzystny. Tak twierdziło 106 osób, czyli 59% ankietowanych (ryc. 2). Najczęściej taką opinię wyrażali turyści, którzy już odwiedzili Dolinę Wodącą. Znaczna część respondentów (około 37%), która była tutaj po raz pierwszy, nie potrafiła wskazać konkretnego wpływu na jej środowisko lub też nie posiadała zdania w tym zakresie. Za korzyściami wynikającymi z turystyki w obszarze badań wypowiedziało się zaledwie 5 osób, czyli 3% zwiedzających. Według ich opinii Dolina Wodącej tworzy interesującą i niezbyt odległą od większych miast Śląska (zwłaszcza Katowic, Dąbrowy Górniczej i Gliwic) przestrzeń do zagospodarowania czasu wolnego i aktywnego wypoczynku w jurajskiej przyrodzie z możliwością poszerzenia wiedzy o regionie.

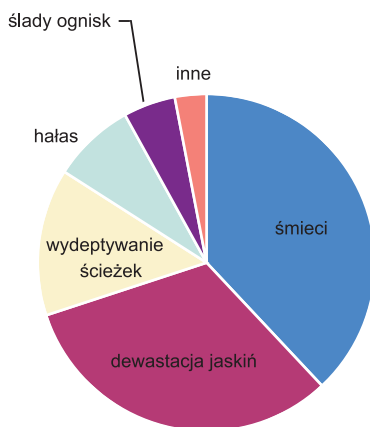

Ryc. 2. Ocena wpływu turystyki na środowisko Doliny Wodącej

Fig. 2. Evaluation of the influence of tourism on the environment of the Wodąca Valley

Ankietowanych turystów przede wszystkim niepokoi wzrastająca liczba porozrzucanych po Dolinie śmieci (ryc. 3, ryc. 4A) i przepełnione nimi pojemniki, a także zanieczyszczenie obiektów jaskiniowych. Jedną z najbardziej zanieczyszczonych jaskiń jest Jaskinia Jasna Smoleńska usytuowana w obrębie Zegarowych Skał. Świadczą o tym m.in. butelki i puszki po alkoholu (ryc. 4B), fragmenty kartonów, mocno zabrudzone sadzą ściany skalne i ślady ognisk, wskazujące na dłuższy pobyt w jej wnętrzu. Należy podkreślić, iż z wyjątkiem Jaskini Biśnik, jaskinie Doliny Wodącej nie posiadają zabezpieczeń otworów wejściowych. Zostały one zniszczone (wyrwane lub przepiłowane), co stwierdzono np. w Jaskini Zegar (ryc. 4D) i Jaskini Psiej. W 1997 roku Jaskinia Zegar na zlecenie Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych była zamknięta kratą w celu ochrony jej wnętrza przed dewastacją (zwłaszcza znajdujących się tutaj wykopów archeologicznych) oraz aparatury do badań mikroklimatycznych będącej własnością Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego, która została później skradziona.

Dewastacja jaskiń w Dolinie Wodącej okazuje się problemem nagminnym. Do roku 2014, a więc do czasu montażu solidniejszych zabezpieczeń otworów wejściowych, dotyczyła ona wielokrotnie Jaskini Biśnik, która uchodzi za znane w Europie i systematycznie badane stanowisko archeologiczne związane głównie z pobytom człowieka środkowopaleolitycznego (Kasprowska-Nowak 2014, Cyrek 2013). Wyrwanie krat zabezpieczających jej otwory wejściowe, niszczenie wykopów archeologicznych i kradzieże zabytków to tylko niektóre przykłady wandalizmu. Trzeba również wspomnieć o niszczeniu szaty naciekowej (ułamane stalaktyty) w jej końcowych partiach, rysunkach wykonanych sprayem i sadzą na ścianach skalnych (ryc. 4C) oraz zanieczyszczeniu wód jaskiniowych. Pomysłowość tzw. pseudoturystów w Jaskini Biśnik była na tyle zaskakująca, że w jednym z jej końcowych korytarzy umieścili duże lustro (Kasprowska, Polonius 2007).

Ryc. 3. Przyczyny zmian w środowisku Doliny Wodącej
Fig. 3. Reasons for changes in the environment of the Wodąca Valley

A

B

C

D

E

F

Ryc. 4. Przykłady negatywnego oddziaływania turystyki na środowisko Doliny Wodącej
Fig. 4. Examples of the negative impact of tourism on the environment of the Wodąca Valley

Jaskinie i schroniska skalne Doliny Wodącej uległy poważnym zniszczeniom podczas odbywającego się trzy lata temu zjazdu (konwentu) pasjonatów gier terenowych fantasy. Z informacji ustnych i dokumentacji fotograficznej pozyskanej od archeologów (dr Magdalena Sudoł) z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu wynika, iż najbardziej „ucierpiał” Schronisko nad Jaskinią Zegar i Jaskinia Biśnik. Przyczyną przeobrażeń w środowisku podziemnym wspomnianych obiektów były m.in. silnie zabrudzone węglistymi substancjami ściany skalne (ryc. 4E) i osady jaskiniowe (zanieczyszczone fragmentami węgla drzewnych i świec). Te ostatnie uległy także znacznym zaburzeniom wskutek stawiania w ich wnętrzu najprawdopodobniej przez członków wspomnianego konwentu konstrukcji mieszkalnych o charakterze szałasów (ryc. 4E) oraz bojowych – wyrzutni (?) (ryc. 4F).

Według opinii respondentów niepokojący w Dolinie Wodącej jest również hałas. Tak twierdziło 14 osób, czyli 8% ankietowanych. Jego źródłem są głównie penetrujący jej obszar na motorach i quadach. Z tego właśnie powodu warto się zastanowić nad wprowadzeniem zakazu wjazdu różnych pojazdów i ustawieniem stosownych tablic z regulaminem zwiedzania. Należy również rozważyć zmianę formuły organizowania imprez turystycznych o charakterze masowym (np. „Powiatowych Złotów Jaskiniowców”). Turystyka masowa jest odpowiedzialna za znaczne zmiany w środowisku przyrodniczym (Prędko 2004; Myga-Piątek, Jankowski 2009). Płoszenie zwierząt, poszerzanie, rozdeptywanie i tworzenie nowych ścieżek, a tym samym niszczenie gatunków roślin i przyspieszanie procesów erozyjnych gleby to tylko niektóre przykłady przeobrażeń w środowisku Doliny Wodącej. W kwestii hałasu należałoby także rozpatrzyć przeniesienie, bądź likwidację, drewnianych wiat z ławkami i stołami znajdujących się u podnóża Jaskini Biśnik. Infrastruktura ta sprzyja głośnym biesiadom i rozpalaniu ognisk, które nie powinny mieć miejsca w obszarach chronionych.

Nieliczna grupa turystów (tylko 3% ankietowanych) zwróciła uwagę na niszczenie flory naskalnej poprzez zrywanie lub użytkowanie wspinaczkowe. Z taką działalnością spotkać się można m.in. w obrębie dróg wspinaczkowych na skałach przyległych do Jaskini Jasnej Strzegowskiej, Grodziska Chłopskiego i Zegarowych Skał. W dotychczasowych badaniach botanicznych Jury Krakowsko-Częstochowskiej mało zwracano uwagi na oddziaływanie form turystyki aktywnej na florę naskalną (Kryścińska i in. 2011). Dlatego warto rozwinąć wspomnianą problematykę na przykładzie omawianych kompleksów skalnych.

Podsumowanie

Wyniki badania ankietowego, własne obserwacje terenowe, a także dane pozyskane od badaczy jaskiń Doliny Wodącej pozwalają stwierdzić, iż jej środowisko (zarówno powierzchnio-we, jak i podziemne) znajduje się od dłuższego czasu pod wpływem oddziaływania czynników antropogenicznych wynikających z działalności turystów. Zdaniem większości respondentów wpływ turystyki na obszar badań jest raczej niekorzystny, co jest skutkiem m.in. jego zaśmieciania, dewastacji obiektów jaskiniowych, wzrostu hałasu, wydeptywania ścieżek i niszczenia flory naskalnej. Tylko nieliczni ankietowani wypowiedzieli się za korzyściami wynikającymi z turystyki, kierując się bliskością od większych miast Śląska, aktywnym spędzaniem czasu wolnego w terenie z możliwością poszerzenia przyrodniczo-historycznej wiedzy o regionie.

Wskazane jest wprowadzenie ograniczeń dla turystów, zwłaszcza poruszających się pieszo w nieoznakowanych miejscach i na pojazdach silnikowych. Dobrym pomysłem byłoby

również wykonanie solidniejszych zabezpieczeń otworów wejściowych jaskiń oraz wprowadzenie pozwoleń na ich zwiedzanie poprzez wcześniejsze złożenie podania do Dyrekcji Zespołu Parków Krajobrazowych Województwa Śląskiego. Konieczne jest także obostrzenie masowej turystyki (złoty, konwenty etc.). W przypadku infrastruktury turystycznej powstałej u podnóża Jaskini Biśnik warto się również zastanowić nad słusznością jej lokalizacji, zwłaszcza w czasie prowadzonych w niej wykopalisk. W trosce o ochronę środowiska obszaru badań, można również rozważyć sposoby zwiększenia świadomości ekologicznej wśród turystów. Należałoby także zastanowić się nad wzbudzeniem więzi wśród lokalnej społeczności z Doliną i jurajskim regionem (np. poprzez prelekcje w szkołach i urzędach gmin, foldery, ulotki i plakaty, które można byłoby nabyć przy zamku Smoleń). Niekontrolowany ruch turystyczny w Dolinie Wodącej może w konsekwencji przyczynić się do utraty jej cennych walorów przyrodniczo-kulturowych.

Literatura

Cyrek K. 2013. Jaskinia Biśnik. Wczesny środkowy paleolit. Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń.

Kasprowska K., Polonius Ł. 2007. Environmental changes in the Wodąca Valley (Cracow-Wieluń Upland). Przewodnik 25. Szkoły Speleologicznej „Karst and Cryokarst”. Sosnowiec-Wrocław.

Kasprowska-Nowak K. 2014. Znaczenie badań wykopaliskowych w turystyce Doliny Wodącej (Wyżyna Krakowsko-Częstochowska). Prądnik. Prace Muz. Szafera 24: 171-182.

Kryścińska A., Stefaniak A., Bomanowska A. 2011. Wpływ wspinaczki skałkowej na florę naskalną Mirowskich Skał. Acta Botanica Silesiaca 7: 165-176.

Myga-Piątek U., Jankowski G. 2009. Wpływ turystyki na środowisko przyrodnicze i krajobraz kulturowy – analiza wybranych przykładów obszarów górskich. Problemy Ekologii Krajobrazu 25: 27-38.

Prędko R. 2004. Dynamika ruchu turystycznego na szlakach pieszych w latach 2002-2003. Roczniki Bieszczadzkie 12: 261-282.

Tyc A., Morcinek G., Szymczyk A., Muzolf B. 1998. Przewodnik po Dolinie Wodącej. Wyd. Progres, Sosnowiec.

Wika S., Szczypek T., Snytko W. A. 2000. Krajobrazy Doliny Wodącej na Wyżynie Krakowsko-Wieluńskiej. Dąbrowa Górnicza-Katowice-Sosnowiec, ZPK Województwa Śląskiego, Uniwersytet Śląski.

Katarzyna Kasprowska-Nowak

Instytut Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii,

Zakład Turystyki i Rekreacji,

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

kasiakaspro@wp.pl